

KÖNYVISMERTETÉS.

Histoire des littératures comparées des origines au XX-e siècle par Frédéric Loliée. Paris. Librairie Ch. Delagrave.

Loliée Frigyes az imént említett művében különösen két dolgot igyekszik bebizonyítani. Az egyik az, hogy a civilisatio egészében véve nem egy kornak az eredménye, hanem annak emeléséhez minden nemzet, még a legismeretlenebb is — egyik többel, másik kevesebbel — hozzájárult. A másik pedig az, hogy minden nép ama közös törekvése mellett, mely azt a civilisatio egy mindig szebb és szebb ideálja felé vonzza, mégis megtartja különleges individualitását. Ebbeli nézeteinek kimutatására sorra veszi a keleti népek, a görögök, latinok, francziák, szászok és szlávok irodalmának fejlődését, kezdi a legrégebb időktől és folytatja azt a XX-ik századig, vagyis napjainkig.

Loliée a legrégebb népek — médek, egyiptomiak és kaldeusok — irodalmával kezdi; fejtegeti az Ázsiában már ősidőkben létező első kulturának gócpontjait, hogy átmenjen ezután a görögök legrégebb irodalmára. Ennek fejtegetése után Homérnak, Pindarnak és a görög tragoedia íróinak a többi népek költészetére való hatását mutatja ki. A rómaiak, germánok, skandinávok ősrégi litteraturájának tárgyalására kerül már most a sor. Fejtegeti továbbá szerzőnk a frankok irodalmát és hosszabbban időz a »Chanson de Roland«-nál, mely hőskölteménnyel a »Chanson de geste« nagy korszaka kezdődik, és kimutatja, hogy e hőskölteménynek főleg a keresztyén irodalom fejlődésére mily nagy befolyása volt.

Loliée áttér ezek után a XIII-ik század irodalmának általános jellemzésére és kimutatja, hogy a német Minnesängereknek és egyáltalában a népies költészetnek mennyire sikerül az egyházi nagyravágásnak és a feudális visszaélésnek igáját lerázni.

Ép annyi szellemességgel és alaposággal tárgyalja szerzőnk a XIV-ik századnak az irodalomban jelentkező demokratikus irányát, mely Franciaországban a trouvères-ek dalainak szatirikus paródiájában, Németországban a Till Eulenspiegel-re vonatkozó mondákban, Angolországban a Ploughman Péter és Laboureur Péter »Visió«-iban, Olaszországban pedig

a francia iratok merész utánzásában mutatkozik, mely demokratikus irány mindent, még az annyira félelmes pápaságot is megtámadja.

A XV-ik században Európában két ellentétes irány áll egymással szemben: az egyházi arisztokratikus és a heves, szenvedélyes népies irány. Az első a zsinatokban nyilvánul, míg a másiknak Huss János a szószólója.

Lolié már most áttér a XVI. század irodalmának jellemzésére., ahol kimutatja, hogy arra mily nagy befolyást gyakorolt egyrészt Németországban a könyvnyomtatás föltalálása, másrészt Spanyolországban az inquisitio garázdálkodásai.

Szerzőnk már most a XVII. század irodalmának közös vonásait kutatja, mely Olaszországban a »concettismus«-ban, Angolországban az »euphuismus«-ban, Spanyolországban a »culteismus«-ban, Németországban Hoffmanswaldau és Lohenstein által használt pedáns modorosságban, Franciaországban pedig az unalmas »Précieuse« eiben jelentkezik.

A XVIII-ik század jellemzésénél szerzőnk nem feledkezik meg a Németországban elterjedt »Wertherismus«-ról, valamint az Angolországból származott pessimismusról sem.

A XIX. század jellemzésénél pedig bő tért enged a romanticizmusnak, valamint az orosz írók által inaugurált misticizmusról s az e században keletkezett realizmusról sem feledkezett meg.

Igen érdekes a mű második része, melynek szerzőnk »Conclusions« nevet adott és a melyben minden egyes nép irodalmának általános jellemzését adja. Kimutatja ama kiváló érdemeket, melyeket az illető nemzetek akár a tudomány, akár az irodalom egyes ágai körül szerettek, valamint az egyes népek temperamentumát is. Így szerzőnk kiemeli a francziáknak szép stílusát; szerzőnk véleménye szerint ez a nép a legszónokibb. Franciaország az az ország, hol a próza a tökély legmagasabb fokát érte el.

Lolié a németeket legtudósabbaknak és legelmélkedőbbeknek tartja. Ők voltak az összehasonlító nyelvészet megteremtői, de ezenkívül a történelem ép annyit köszönhet nekik, mint az exakt tudományok.

A politikai szónoklat terén az angol népet illeti az elsőség, ép úgy meg kell dicsérni nyelvének energiáját és gondolatainak erélyét.

Az olasz nyelvben meg van a simulékonyság, a hajlékonyság és terjedelem. Az olasz szellemet — szerzőnk szerint — a vulkánhoz lehet hasonlítani, melynek akkor van csak ereje, midőn forr, ekkor tűz-oszlopokat hány az ég felé és e látvány kétségkívül pompás, de mihelyt a kitörés megszűnik, nem marad egyéb hátra, mint kén, láva és kavicsok chaotikus halmaza.

A spanyol irodalomnak megvan a mély eredetisége, továbbá megvan benne a hősiesség és magasztosság; költészete merész, képekkel van telve.

Az orosz és egyáltalában a szláv szellemet a történetéhez, valamint a fajához való szeretet jellemzi.

Lolié fejtegetései — a mi különben francziánál ritka — elég objektívek. A saját nemzetét különösen igen higgadtan és a tényeknek

megfelelően bírálja, csak midőn az orosz nyelvet és irodalmat és ezeknek a többi nemzetekre való befolyását tárgyalja, kissé túlzott, Loliée ugyanis az orosz nyelvről a következőt állítja: V. Károly római császár azt szokta mondani: Istennel való társalgásban a spanyol nyelvet, barátai-val a francziát, ellenségeivel a németet, az asszonyokkal az olasz nyelvet kell használni. Ha ismerte volna — teszi hozzá szerzőnk, Tolstoira hivatkozva — az orosz, akkor mindegyikkel e nyelvet használta volna, mert benne megtalálta volna a spanyol nyelv fenségét, a franczia élnk-ségét, a német erejét, az olasz gyengédségét és ezeken kívül még a görög és latin nyelv gazdagságát és tömörségét. Ezen állítás — a mint már említettem — határozottan túlzott és a francziáknak az oroszok irányában érzett nagy rokonszenve diktálhatta csak szerzőnknek. Egy másik kifogásunk, hogy Loliée nagyon keveset foglalkozik a magyar irodalommal. Igaz, hogy kiemeli a magyar szellemnek a XIX. században való újra felébredését, mely különösen Vörösmarty, Petőfi, Dóczy, Eötvös és Jókai művében jelentkezik, de ezeknek és egyáltalában a magyar irodalomnak alaposabb jellemzését hiába keressük.

Habár Loliée műve nem ment minden hibától, de mégis abbeli szándékát teljesen elérte, hogy kimutassa: a gondolatok miképen jönnek létre az összes népek irodalmaiban, mikép fejlődnek és mikép végződnek; könyvével pedig szerző az összes népek között a türelmesség, a békeség és az erkölcsi összhang eszméjének létesülését akarta elősegíteni. Művétől szerzőnk teljes eredményt nem vár, hanem azt a czélt igyekezett elérni, melyet könyvének első lapján Ozanam-ot idézve, maga elé állít: »Il faut beaucoup de présomption pour commencer un livre destiné à l'applaudissement des hommes. Mais je ne poursuis point la gloire qui ne se donne qu'au génie, je remplis un devoir de conscience.«
»Nagy önhittség kell ahhoz, kezdeményezni oly könyvet, melynek hivatása kivívni az emberek tetszését. De én nem akarom ezt a dicsőséget elérni, melyet csak a genie érhet el, én csak lelkiismereti kötelességemet teljesítettem.«

Téri József.

Csokonai és a latin költők. Irta Oláh Gábor. Budapest (Franklin-társulat) 1904. 8-r. 63. l.

Azon hatás kimutatásával, melylyel a külföld költészete volt a Csokonai költői fejlődésére, nem most kezd foglalkozni a magyar irodalomtörténet. Már Imre Sándor fejtegette az olasz költészet hatását Csokonaira, V. Szócs Géza pedig ugyanerről a tárgyról külön füzetet is adott ki, Ponori Thewrewk a görög (Anakreon), Kont a franczia írók, Petz a német költők (Pyra) hatására mutatott rá, Székely György pedig »Bürger költészete és hatása Csokonaira« című értekezésével jutalmat nyert a budapesti tud. egyetem bölcsészeti karától.

Ezekhez csatlakozik most Oláh Gábor tanulmánya s egy hézaggal ismét kevesebb van az összehasonlító irodalomtörténet terén. Szerző jól oldotta meg maga elé tűzött feladatát, sőt voltaképp többet adott, mint a mit ígért, mert a görög költők hatását is fejtegeti.

A munka bevezetésében a latin irodalmi hatás különféle fajairól szól s helyesen emeli ki a római szellemnek a magyarra való rendkívüli hatását. A második részt az általános klasszikus vonatkozások ismertetésének szenteli s csak a harmadik fejezetben tér át az egyes költők irodalmi hatásának kimutatására. A legtöbb költő maga elárúlja, hogy kik hatottak reá, így Virág, Berzsenyi, sőt Arany is. Csokonai is sokszor utal reá; olykor a szövegben, olykor a szöveget kísérő tudós jegyzetekben, pl. a »Dorottyá« első könyvének mindjárt az elején e sorokhoz »Hát férhet ily harag angyali szivekbe«, azt a megjegyzést: fűzi »Virginnál: Tantaene animis coelestibus irae?« De az ilyen helyek csak figyelmeztetésül szolgálnak, hogy kiknek műveit méltassuk különösebb figyelemre hatáskutató munkálkodásunk közepette. Oláh sem elégedett meg azon helyek összevetésével, hol maga a költő utalt a kölcsönzésre, hanem fáradságos munkával, nagy szorgalommal összeszedte még az oly helyeket is, hol a hatást csak egy hasonlat, kép vagy egyetlen szó sejteti.

Értekezésének harmadik része Horatius hatásával foglalkozik; egy-egy fejezet szól Vergilius és Ovidius hatásáról, míg Propertius, Tibullus és Catullus hatásáról munkája befejezésében emlékszik meg, ugyanitt szólva Csokonai Horatius-fordításairól is.

Komoly szorgalmas kutatás gyümölcse ez a kis mű, mely, úgy tudjuk, doktori értekezésnek készült, de bátran elmondhatjuk, hogy meghaladja azt a nívaut, melyen a doktori értekezések rendszeren állanak. A kutatás tárgya s megjelenésének ideje is szerencsésen van megválasztva: halálának évszázados fordulóján ez a kis értekezés is hozzájáruland ahhoz, hogy a nemzet jobban megértse sokáig félreértett s érdeme szerint nem méltányolt nagy költőjét.

D.

